
HET BLIJFT BEHELPEN Een antwoord aan Papousek

R. J. de Jongh

Mocht mijn artikel over Tepoztlán en Staphorst al 'een wat rommelige en onduidelijke indruk' maken, Papousek overtreft mij daarin op sommige punten ruimschoots, zelfs al op het eerste gezicht. Hij schrijft bijvoorbeeld dat hij het met mijn uitgangspunten eens is. Mooi. Wat blijkt echter uit het 'voorlaatste' punt van zijn commentaar? Dat hij één van mijn belangrijkste uitgangspunten in het geheel niet begrepen heeft! Hij is het dus eens met iets wat hem niet duidelijk is. Hij vraagt zich namelijk af of ik bij voorbaat elk sociaal-wetenschappelijk onderzoek, vooral indien uitgevoerd met behulp van de participerende observatie, verwerp omdat het niet voldoende herhaalbaar en daarmee voldoende betrouwbaar is. Niets is natuurlijk minder waar. Het was juist mijn bedoeling aan te tonen dat het binnen de sociale wetenschappen problematisch is of aan de strikte eisen van betrouwbaarheid en herhaalbaarheid van onderzoek kan worden voldaan en dat het te verkiezen is voor bepaalde typen sociaal-wetenschappelijk onderzoek het criterium van de geloofwaardigheid à la Glaser & Strauss bij de beoordeling van de kwaliteit van dit onderzoek te hanteren. Misschien heb ik nu één van mijn zwakke momenten, maar het is mij een volstrekt raadsel waarom Papousek zo met de eerste zin van mijn artikel worstelt. Hij schrijft: 'De eerste zin van De Jongh's artikel geeft een bewering, die daarna door de schrijver wordt aangevochten. De bewering is echter zelf al onjuist of onvolledig.' Ik heb nu juist deze bewering als eerste zin geïntroduceerd met de bedoeling aan te tonen dat ze onjuist of onvolledig is. Wat is er bezwaarlijk aan een dergelijke werkwijze?

Heb ik nu in mijn artikel voor de argeloze lezer zoveel kuilen gegraven of raakt Papousek nu en dan het consistente spoor wel erg snel bijster? De lezer oordele zelf. Ik beperk mij tot de voornaamste punten van kritiek.

1. Papousek stelt dat herhaalbaarheid in de sociale wetenschappen lang niet altijd een noodzakelijke of een voldoende voorwaarde voor goed onderzoek is. Hij suggereert dat ik het niet met deze uitspraak eens ben en dat is niet het geval. Nogmaals: ik heb met mijn artikel willen aantonen, kennelijk met gering succes, dat een éenzijdige benadrukking van de eis van herhaalbaarheid van metingen overtrokken is en afbreuk doet aan de specifieke aard van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder van veldstudies. Andere maatstaven voor de kwaliteit van onderzoeken zijn minstens even belangrijk: empirische precisie, maatschappelijke relevantie, levensechtheid en de geloofwaardigheid in de zin van Glaser & Strauss.¹ In mijn opvatting omvat dit laatste begrip ook validiteit en betrouwbaarheid. Het verschil is dat de geloofwaardigheid is vast te stellen door *in concreto* na te gaan op basis van welke gegevens en via welke methoden de onderzoeker zijn conclusies trekt en niet door de onderzoeksresultaten te vergelijken met soortgelijke, door een andere onderzoeker verrichte metingen. Wellicht heb ik in mijn artikel onvoldoende duidelijk gemaakt dat het herhalen van metingen slechts één van de mogelijke methoden is om de betrouwbaarheid, in casu de onderzoeker-betrouwbaarheid, te bepa-

len. Over bijvoorbeeld de *test-retest*- of de instrument-betrouwbaarheid (zie bijvoorbeeld Segers 1977; 205 e.v.) heb ik mij in mijn stuk niet uitgelaten. Overigens heb ik wel constant over betrouwbaarheid in de zin van herhaalbaarheid gesproken.

Een zelfs niet door Papousek gesignaleerde omissie mijnerzijds is geweest het negeren van het feit dat de begrippen betrouwbaarheid en herhaalbaarheid vooral betrekking hebben op specifieke metingen, zoals het houden van een enquête. Het is nog maar de vraag of deze begrippen toepasbaar zijn op het soort metingen die tijdens veldwerk worden verricht: een mengeling van meer of minder gestructureerde observaties en vraaggesprekken, die tezamen een soort *overall* meting van de situatie in een gemeenschap als Tepoztlán of Staphorst vormen. Dit pleit er eens te meer voor dergelijke studies op hun geloofwaardigheid te beoordelen.

Ondertussen betekent dit alles niet dat een veldonderzoeker nooit eens specifieke metingen kan verrichten die in principe door collega's kunnen worden herhaald. Als je in je onderzoeksrapport dan toch uitspraken doet over bijvoorbeeld de frequentie van het kerkbezoek in Staphorst, dan is er toch niets tegen deze uitspraak te baseren op tellingen van kerkbezoekers? Zoals Redfield best eens in de plaatselijke rechtbankdossiers had kunnen rondneuzen alvorens met grote stelligheid te beweren dat er in Tepoztlán geen misdaad voorkomt.

2. Volgens Papousek verwerp ik ten onrechte de 'logisch mogelijke conclusie' dat de combinatie van literatuurstudie, waarneming in het veld en het voeren van vraaggesprekken tot adequate resultaten leidt en ik zou dat nog wel zonder kracht van argumenten doen. Wat logisch mogelijk is, is nog niet waar en ik heb alleen al op p. 538, waarnaar Papousek verwijst, vier argumenten genoemd waarom de door de auteurs over Staphorst gebruikte methoden niet adequaat genoeg waren. Pro memorie: (1) zij hebben hun werkwijze niet of onvoldoende expliciet gemaakt en dat is toch een eerste vereiste voor een goede methodiek. (2) veel van hun uitspraken (met name die over de persoonlijkheid van de Staphorsters) zijn louter gebaseerd op vage, persoonlijke indrukken. (3) Nooy-Palm (en dit geldt ook voor Groenman, al staat dit niet met zoveel woorden op p. 538 vermeld) had nauwelijks contact met een belangrijke groepering in Staphorst, namelijk de 'zwaren', en (4) exacte (onder andere gekwantificeerde) gegevens zijn sporadisch in hun werk aan te treffen. Op verschillende plaatsen in de karakterschetsen van de Staphorst-studies heb ik nog meer tekortkomingen genoemd: het ontbreken van een duidelijke probleemstelling, het geringe aantal vraaggesprekken en het statische karakter van het boek van Groenman; het rechtvaardigende karakter en het gemis aan bronvermeldingen bij De Sablonière; het (impliciet) overmatige benadrukken van het unieke karakter van Staphorst door Nooy-Palm. Dit zijn overigens geen verwijten aan het adres van genoemde auteurs, zoals Papousek het doet voorkomen, maar constateringen. Gezien de tijd waarin deze werken verschenen en de onderzoekstraditie van waaruit Groenman en Nooy-Palm te werk gingen, zijn de gesignaleerde manco's heel begrijpelijk, zoals ik in mijn bespreking van Groenman's proefschrift ook even aanstipte (p. 527).

Papousek vindt voorts de overeenkomsten in gevolgde werkwijze van de drie auteurs over Staphorst frappant. Wederom zijn wij het eigenlijk eens. Het is inderdaad frappant dat de door de Staphorst-auteurs gevolgde werkwijzen alle drie zwak zijn, vanuit methodisch oogpunt bekeken. Ze zijn inderdaad voor verbetering vatbaar.

3. Papousek's nieuwsgierigheid naar de theorie van Redfield waarop ik gedoeld heb, kan ik makkelijk bevredigen. Dat had hij ook zelf kunnen doen door de eerste regels van p. 524 even grondig te lezen als hij de eerste zin van mijn artikel gedaan heeft. Ik doelde natuurlijk op zijn denkbeelden over het bestaan van een *folk-urban continuüm*. Tepoztlán zou de typische kenmerken van een *folk culture* bezitten: homogeniteit, harmonie enz.

Hierover heb ik niet uitgewijd, daar ik Redfield's opvattingen hieromtrent, ten onrechte blijkt, in grote lijnen bekend veronderstelde. Overigens had ik ook nog naar drie auteurs hierover verwezen. Dat wil ik graag nog eens doen (gelukkig zijn literatuurverwijzingen altijd herhaalbaar): Lewis 1970; 48 e.v., Miner 1952 en Foster 1953.

4. Papousek wijst mij op de mening van Wolf en Coy dat zowel Redfield als Lewis het gelijk aan hun kant hadden, omdat de sociaal-economische omstandigheden in Tepoztlán ten tijde van Redfield's verblijf anders waren dan in de jaren van Lewis' veldwerk. Het is zo dat ik alleen op gezag van Redfield, Lewis en andere Mexico-deskundigen heb aangenomen dat Tepoztlán geen ingrijpende veranderingen tussen 1926/7 en 1943/4 had doorgemaakt. Echt onderzocht heb ik dit niet, ook omdat het zwaartepunt van mijn analyse op de Staphorst-studies berustte. Dit neemt niet weg dat Papousek's opmerking hier serieus genomen moeten worden. Als Coy en Wolf gelijk hebben, lost dit een aantal moeilijkheden rond de Tepoztlán-studies op, zij het niet alle. Al stonden de dorpelingen in 1926 minder wantrouwend tegenover elkaar dan in 1943, in principe blijft het natuurlijk denkbaar dat Redfield de situatie in het dorp toch nog fraaier voorstelde dan Lewis in dat jaar gedaan zou hebben. Dit is niet zo speculatief als het lijkt, want men kan Redfield's miskenning van het bestaan van misdaad in Tepoztlán haast niet anders dan als blijk van vooringenomenheid beschouwen.

Om dichter bij huis te blijven: natuurlijk is er in Nederland tussen 1943 en 1966 het een en ander op sociaal-economisch (en cultureel) gebied veranderd. In hoeverre dat ook in die mate voor Staphorst op gaat, blijft zonder nadere studie giswerk. Op directe wijze is dat ook niet meer te achterhalen, want het is niet meer mogelijk in 1943 of 1966 veldonderzoek in Staphorst te doen. Wèl kan men nog de sociale werkelijkheid in Staphorst tussen 1943 en 1966 reconstrueren aan de hand van historisch bronnenmateriaal en vraaggesprekken met de oudere bewoners. Misschien een idee voor een gezamenlijke onderneming van Papousek en mij in deze richting? Toch zal ook in een dergelijke herstudie-om-methodologische- redenen het laatste woord over de Staphorst-studies niet gesproken kunnen worden, want hoe geloofwaardig zal déze herstudie zijn? Zolang er nog niet eens overeenstemming bestaat over de criteria voor de beoordeling van onderzoeksresultaten, blijft het behelpen in de sociale wetenschappen.

Noot

1. Inderdaad is het enigszins verwarrend dat ik in de tweede zin van mijn artikel, Dubin aanhalend, 'geloofwaardig' in de alledaagse betekenis van 'vertrouwen verdienend' heb gebruikt.

Literatuur

- Foster, G. M. What is folk culture? *American anthropologist*, 55, 1953, 159-173.
 Lewis, O. *Anthropological essays*. Randon House, New York, 1970.
 Miner, H. The folk-urban continuüm, *American Sociological Review*, 17, 1952, 529-537.
 Segers, J. H. G. *Sociologische onderzoeksmethoden. Inleiding tot de structuur van het onderzoeksproces en tot de methoden van dataverzameling*. Van Gorcum, Assen/Amsterdam, 1977.